

Prof. dr hab. Romuald Brazis

Universitas Studiorum Polona Vilnensis, Wilno, Litwa

Spuścizna filozoficzna Eugeniusza Grzegorza Wasilewskiego

(* 9 V 1943 – † 3 V 2022)

Eugeniusz Grzegorz Wasilewski vel Eugenijus Grigalius Vasilevskis, mimo odejścia do Pana, zajmuje wyjątkowe miejsce wśród intelektualistów zrzeszonych w Stowarzyszeniu Naukowców Polaków Litwy chociażby dlatego, że pozostaje jedynym z tytułu i prawdziwego zdarzenia Doktorem Filozofii, profesjonalistą w najtrudniejszej jej części – historii filozofii. Jego postawa i postać zasługują na włączenie do historycznego i kulturowego dziedzictwa kraju, a dorobek – na przekazanie go nowym pokoleniom. Dorobek ten obejmuje przede wszystkim, filozofię, która była obiektem badań profesorów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, z pozycji personalizmu ukazywała etykę, filozofię prawa i filozofię medycyny. Tę ostatnią nasz Kolega traktował z największą uwagą, pracował nad monografią pt. *Filozofia medycyny Stanisława Trzebińskiego*. Badanie porównawcze stosowalności krytycznego realizmu teoriopoznawczego do podstawowych zagadnień medycyny, dlatego też refleksje o spuściznie Kolegi pragnę zacząć od tej dyscypliny.

Ktoś, kto dziś, u schyłku ćwierci XXI wieku zajrzy do Internetu, aby się dowiedzieć, czym jest filozofia medycyny i kto był lub jest w niej czynny, dowie się, że na przykład *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2016), kojarzy ją z lekarzem greckim Hipokratesem i bezimiennymi filozofami z XIX, choć kwestionuje nawet istnienie tego przedmiotu¹, poza tym w liczącej 150 pozycji bibliografii wymienia twórców czynnych prawie wyłącznie po roku 2000. Wikipedia angielska (2023) do filozofii medycyny zalicza „trio” nauk o zdrowiu: *epistemologię*, *metafizykę* i *etykę*, ale wyklucza bioetykę i nie wymienia tak istotnych składników filozofii jak *logika* i *estetyka*. Wśród słów z dziedziny filozofii medycyny światowej wymienia się szesnastu autorów, z których najstarszy przyszedł na świat dopiero w 1904 roku, pozostali – to czynni na przełomie XX i XXI

¹ Caplan, Arthur L., *Does the Philosophy of Medicine Exist?*, *Theoretical Medicine*, 13, 1992, s. 67–77.

Fot. 1. Eugeniusz Grzegorz Wasilewski na IX Międzynarodowej Konferencji „Nauka a jakość życia” 23 VI 2005 w siedzibie USPV, ul. Aguonų 22 w Wilnie.

Źródło: archiwum prof. dr. hab. Romualda Brazisa.

wieku. Na wspomnianych portalach nie ma wzmianek o Stanisławie Trzebińskim ani o innych polskich filozofach medycyny. Na portalu polskim wymieniono S. Trzebińskiego jako postać raczej podrzędną w „młodszej” szkole filozofii medycyny polskiej².

Eugeniusz Grzegorz Wasilewski ukazuje zupełnie inny obraz: Stanisław Trzebiński jawi się jako posiadacz dwóch doktoratów z medycyny, który w 1922 roku w Wilnie kierował drugą w świecie katedrą filozofii medycyny, pierwszą natomiast dwa lata wcześniej, w Krakowie, objął o jedenaście lat młodszy filozof i historyk medycyny Władysław Szumowski. To Trzebiński i starszy o cztery lata lekarz myśliciel Władysław Biegański (czynny w Częstochowie) niezależnie od siebie zakładali teore-

² Polska szkoła filozofii medycyny, https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_szkoła_filozofii_medycyny [dostęp: 3.06.2023].

tyczne podstawy współczesnej filozofii medycyny w ogóle, a nie tylko polskiej – twierdzi nasz Kolega. Podstawą do tak kategorycznego twierdzenia mógł być zapewne geniusz miejsca, w którym profesor Stanisław Trzebiński pracował i dokonał życia, a nasz Kolega się urodził.

Przyszedł na świat 9 maja 1943 roku w Wilnie, okupowanym przez Niemców, jako jedyny syn Wandy z Błażewiczów Wasilewskiej (urodzonej w Trokach w 1921 roku) i wilnianina Bolesława Wasilewskiego (1919–1999). Na mocy przepisów urzędowych otrzymał litewskie imiona i nazwisko – Eugenijus Grigalius Vasilevskis, które stały się dla niego swojskie dopiero wtedy, gdy dorósł i zakochał się w Irenie Ručinskaitė, rozmiłowanej w filologii litewskiej. Po ślubie małżonka przybrała nazwisko Vasilevskienė, na świat przyszli dwaj synowie – Marius i Eligijus. Ale zanim do tego doszło, pod nowym zaborem Eugeniusz Grzegorz uczył się w Szkole Średniej Nr 11 (obecnie Liceum Adama Mickiewicza w Wilnie), maturę uzyskał w 1961 roku. Potem podjął studia z zakresu historii filozofii na Moskiewskim Państwowym Uniwersytecie im. M. Łomonosowa, które ukończył w 1970 roku. Prowadził historyczne badania naukowe w Instytucie Filozofii, Socjologii i Prawa Akademii Nauk Litwy, wykładał dyscypliny filozoficzne na Uniwersytecie Wileńskim i w Wileńskim Państwowym Instytucie Pedagogicznym. Jak wspomina jeden z jego studentów, dziś profesor Wojciech Stankiewicz, jako wykładowca Wasilewski prezentował poglądy niebezpiecznie krytyczne wobec panującego wówczas materializmu dialektycznego i historycznego. Dlatego nie dziwi fakt, że doktorat z historii filozofii uzyskał późno, dopiero w okresie „pięrestrojki”, na Moskiewskim Uniwersytecie im. M. Łomonosowa na podstawie rozprawy pt. *Analiza krytyczna „filozofii praktyki” Ernesta Fischera* (1987).

Kiedy na fali odrodzenia narodowego Litwy w 1989 roku wyłoniła się polska elita intelektualna w Wilnie, od razu spostrzegłem Kolegę o krytycznej, ale przyjaznej postawie. Dzielił się odbitkami dotąd niedostępnych nam dzieł Karola Wojtyły – papieża Jana Pawła II, takich, jak: *Ocena możliwości zbudowania etyki chrześcijańskiej przy założeniach systemu Maksa Schelera* (1959), *Laborem exercens* (1981), *Osoba i czyn* (1985).

Jak wspominał syn Marius, ojciec nie był praktykującym katolikiem, ale spotkania rodzinne przy stole wigilijnym czy wielkanocnym zaczynał od czytania Ewangelii i filozoficznie ją rozważał, a etykę chrześcijańską zalecał synom jako kierunkowskaz w życiu.

Pogodny i wysportowany, mistrz fechtunku, miłośnik tenisa i siatkówki, fotografiki, szybkiej jazdy autem, był zawsze gotowy przyjść z pomocą. Współzałożyciel Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (SNPL) w 1989 roku i Uniwersytetu Polskiego w Wilnie przy SNPL (1991) oraz *Universitas Studiorum Polona Vilnensis* (1998), dziekan Wydziału Humanistycznego, wielce zasłużył się jako opiekun licznego grona młodzieży polskiej z Wileńszczyzny, studiującej pedagogikę wczesnoszkolną, lingwistykę, ekonomię, prawo, pielęgniarstwo, logopedię, otwierał przed nimi tajniki etyki, logiki, filozofii prawa, antropologii filozoficznej i personalizmu, historii filozofii polskiej i litewskiej. Gdy dzięki wspólnym staraniom SNPL i Polskiego Stowarzyszenia Medycznego na Litwie (z panią prezes dr Bronisławą Siwicką na czele) udało się otworzyć grupę z polskim językiem wykładowym w litewskiej państwowej Szkole Pielęgniarstwa w Wilnie (1992–1994), Eugeniusz G. Wasilewski wykładał tam filozofię medycyny. Uważał, że **bez podania studentom podstaw filozofii żadna uczelnia nie może nosić miana wyższej**, tym bardziej medyczna, gdyż personel medyczny powinien traktować pacjenta z pozycji humanizmu.

Jednocześnie z pracą pedagogiczną kontynuował badania naukowe w państwowym Instytucie Kultury, Filozofii i Sztuki w Wilnie, a od roku 2010 już tylko w instytucji użyteczności społecznej *Universitas Studiorum Polona Vilnensis*. Pochylał się nad spuścizną dawnego Uniwersytetu Wileńskiego (1579–1832), zredukowanego do Akademii Medyko-Chirurgicznej (1832–1842), oraz odrodzonego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939).

Już na pierwszej wielodyscyplinarnej konferencji „Nauka a jakość życia”, zorganizowanej w 1990 roku przez SNPL w Wilnie, Eugeniusz G. Wasilewski przedstawił swoje badania w referacie pt. *Koncepcje pedagogiczne Jana i Jędrzeja Śniadeckich* (streszczenie w *Studium Vilnense*, 1: s. 10–11, rok 1990). Następnie podjął badania w archiwach Wilna, aby odkryć prace, o których przez pół wieku (1939–1989) „poprawność polityczna” nakazywała milczeć. Wyniki ogłosił w referacie pt. *Bibliografia przedmiotowa prac z zakresu filozofii polskiej, uprawianej na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)* na kolejnej konferencji w roku 2000 (*Studium Vilnense*, 9(2): s. 188–193, rok 2000). Trzy lata później przedstawił bardziej dogłębną analizę niezbadanych dotąd materiałów archiwalnych, ujętą w 90-stronicowym raporcie *Wileński ośrodek filozofii (1919–1939)*, zdeponowanym w Litewskiej Bibliotece Narodowej

im. M. Mažvydasa na płycie CD (*Studium Vilnense CD*, ISSN 1648-7915, vol. 1, op. 31, s. 1–90, rok 2003). W raporcie wykazał przede wszystkim, jak wielka jest **rola nauk filozoficznych w kształtowaniu osobowości studenta i pracownika naukowego** Uniwersytetu Stefana Bato-rego w Wilnie, podając zarys działalności kół naukowych studentów USB w Wilnie: teologów, prawników, filozofów. Następnie rozpatrzył **problem zła** według znanych humanistów z Wileńszczyzny – Mariana Zdziechowskiego (ontologiczne ujęcie natury zła) oraz Henryka Elzenberga (ujęcie zła osobowego), **w zestawieniu ideą Dobra**, recepcją Dobra i klasyfikacją Dóbr jako kategorii bytu według Feliksa Konecznego, Mariana Zdziechowskiego i Henryka Elzenberga. Przedstawił też zagadnienie dobra moralnego „pierwiastków wiary” w kulturze europejskiej według Zdziechowskiego, perfekcjonizmu aksjologicznego a dwutorowości dziejów według Elzenberga, hierarchizacji Dóbr (wartości wyższych i niższych), sposobów ich urzeczywistnienia w cywilizacjach i kulturach według Konecznego. W raporcie znalazły się też **rozważania o roli języka w kształtowaniu kultur, narodów i cywilizacji** według Feliksa Konecznego. Wincenty Lutosławski był jednym z trzech wybitnych filozofów polskich okresu międzywojennego, posiadających ambicję systemotwórczą ze wszystkich przedmiotów filozoficznych, takich jak: filozofia historii (historiozofia), metafizyka, filozofia społeczna i antropologia filozoficzna, historia filozofii, logika i teoria poznania (epistemologia), etyka i filozofia wartości (aksjologia), estetyka i filozofia kultury, filozofia prawa. Do rozwoju tej ostatniej dyscypliny przyczynili się: Władysław Lande, Bronisław Wróblewski, Sergiusz Arseniew, Wiktor Sukiennicki, Józef Zajkowski, Andrzej Mycielski, Sawa Frydman. Czterej ostatni profesorowie, doktorzy habilitowani filozofii prawa, wykładali przedmioty filozofii prawa i teorii prawa dla studentów USB w Wilnie aż do zamknięcia uczelni w 1939 roku. Siedmiu z dziewięciu najwybitniejszych filozofów polskich pracowało na tym Uniwersytecie – nadmieniał Autor raportu, a wśród nich jeszcze w roku 2000 szczególnie wyróżnił Tadeusza Czeżowskiego, profesora filozofii, logiki i etyki, oraz Stanisława Trzebińskiego, filozofa medycyny (*Studium Vilnense*, 9(2): s.188–193, rok 2000).

Na IX Międzynarodowej Konferencji „Nauka a jakość życia” (23–25 czerwca 2005 r.) zaprezentował sprawozdanie z pierwszego etapu swego projektu badawczego pod ogólnym tytułem *Kwestie wiedzy i racjonalności w medycynie, podjęte przez prof. dra Stanisława Trzebińskiego*.

Wyraził uznanie dla Koleżanki wileńskiej, dr hab. historii Henryki Ilgie-wicz, za opublikowanie archiwaliów Trzebińskiego (*Rocznik SNPL*, 2005, 4, s. 162–167), nie zgodził się jednak z mniemaniem, jakoby głównym przedmiotem badań filozofa w Wilnie były dzieje dawnego Uniwersytetu i Akademii Medyko-Chirurgicznej. Wyraził przekonanie, iż dla Trzebińskiego najważniejszą pozostawała podjęta już wcześniej praca na temat teoretycznych podstaw kierunku humanistyczno-naukowego w filozofii medycyny. Był też raczej zdziwiony, że słynny historyk filozofii Władysław Tatarkiewicz, choć uznał za fakt powstanie polskiej filozofii medycyny, to jednak w tomie trzecim pt. *Filozofia XIX wieku i współczesna* swego fundamentalnego dzieła pt. *Historia filozofii* (Warszawa: PWN, 1950) pominął Stanisława Trzebińskiego.

Nasz Kolega podjął dogłębne badania nad spuścizną teoretyczną Stanisława Trzebińskiego i w latach 2007–2011 ogłosił je drukiem w czasopiśmie wielodyscyplinarnym *Studium Vilnense A* w pięciu częściach (cz. I – vol. 3, s. 197–202; cz. II – vol. 4, s. 8–15; cz. III – vol. 5, s. 92–101; cz. IV – vol. 6, s. 140–143; cz. V – vol. 8, s. 61–68). Jak można sądzić z artykułu prof. Wioletty Miśkiewicz z CNRS (IHPST) Archives Numérique de l'École Lvov–Varsovie, został on zauważony i doceniony przez historyków filozofii w Warszawie i w Paryżu³.

Przyczynku opracowanego przez naszego Kolegę jednak nie uwzględniono w pracy zbiorowej pt. *Polska Szkoła Filozofii Medycyny, Przedstawiciele i Wybrane Teksty Źródłowe*, wydanej pod redakcją Michała Musielaka i Jana Zamojskiego (Poznań 2010). Nie zraził się tym, nie opuścił rąk, przeciwnie, został zmotywowany do krytycznej analizy tej publikacji i dalszych badań, aby wykazać poczesne miejsce Stanisława Trzebińskiego wśród innych polskich lekarzy – prekursorów filozofii medycyny, takich, jak: Jędrzej Śniadecki, Ferdynand Dworzaczek, Tytus Chałubiński, Henryk Fryderyk Hoyer, Henryk Nusbaum, Edmund Biernacki, Władysław Biegański, Ludwik Zembrzuski, Władysław Szumowski, Ludwik Fleck i innych. Wasilewski ukazał też wybitną rolę Zygmunta Kramsztyka i Adama Wrzoska jako wydawców czasopism publikujących artykuły krytyczno-filozoficzne lekarzy polskich. Badaniami porównawczymi objął podmiotowe problemy filozofii medycyny, kwestie edukacji lekarskiej, zagadnienia metodologiczne z dziedziny propedeutyki i

³ Wioletta Miskiewicz, *Quand les technologies du Web contournent la barrière linguistique: Archives e-LV*, Synergies Pologne, n° spécial – 2011, s. 81–89, https://gerflint.fr/Base/Pologne_SP2011/wiolletta.pdf [dostęp: 3.06.2023].

historii medycyny, stosowania pojęć naukowych i dialektyki Hegla w historii medycyny, przyczynowości i celowości w filozofii medycyny XIX–XX wieku, zastosowania metodologii celowości w odkryciach z dziedziny fizjologii i medycyny, a także tendencje rozwoju medycyny zapobiegawczej i leczniczej. Wreszcie podsumował uwagi krytyczne do nazwy pozornej „Polska szkoła filozofii medycyny” i wyróżnił dwa etapy rozwoju kierunku polskiej filozofii medycyny. Wyniki badań przedstawił na konferencjach i w kolejnych wydaniach *Studium Vilnense A* (2011, vol. 9 (supplement), s. 21; 2012, vol. 9, s. 147–158; 2012, vol. 10 (precursor), s. 36; 2013, vol. 10, s. 235–247; 2013, vol. 11 (precursor), s. 40–41; 2014, vol. 11, s. 200–203; 2015, vol. 12, s. 19–24; 2015, vol. 12 (nr 2), s. 25–27; 2015, vol. 13 (precursor), s. 36–37; 2016, vol. 13, s. 24–33; 2016, vol. 14 (precursor), s. 45–46; 2018, vol. 15, s. 155–166).

Od 2018 roku Wasilewski pracował nad syntezą dokonanych badań w formie monografii, poszukując przykładów konkretnej realizacji przewidywanego przez Stanisława Trzebińskiego wpływu odkryć w podstawowych naukach przyrodniczych (fizyce, chemii, biologii) na najnowsze odkrycia w dziedzinie fizjologii i medycyny, które zostały wyróżnione Nagrodą Nobla na przełomie XX i XXI wieku. Spostrzegł on też, że podana przez Trzebińskiego krytyka systemu klasyfikacyjnego chorób psychicznych pozostaje aktualna w zastosowaniu do aktualności życia publicznego XXI wieku, gdyż klasyfikacja chorób na płaszczyźnie czystej filozofii medycyny łączy się z klasyfikacją na płaszczyźnie filozofii prawa, stanowionej przy rozstrzyganiu o poczytalności osoby, jej przydatności do służby cywilnej lub wojskowej, m.in. w armii NATO, do kwalifikowania patologii psychospołecznych.

W rękopisie przygotowywanej monografii pt. *Filozofia medycyny*, obejmującej setki postaci historycznych – filozofów i lekarzy, przyrodników i historyków, poetów i pisarzy, hipnotyzerów i mediów, jasnowidzów i telepatów, monarchów i poddanych, Autor miał jeszcze uzupełnić dane dotyczące tożsamości postaci, wymienionych przez jego poprzedników nieraz tylko z nazwiska, oraz wyjaśnić sprzeczności w poglądach tychże, przygotować ostateczną wersję pracy. Odpoczynkiem od tej żmudnej pracy dla Autora w międzyczasie były dygresje do innych zagadnień filozoficznych, które zaowocowały artykułami o syntetycznym ujęciu czynników naturalistycznych i idealistycznych w filozofii prawa Sergiusza Arseniewa (*Studium Vilnense A*, vol. 18, s. 11–15, rok 2021) oraz podjęciem nowych historycznych i teoretycznych problemów

z dziedziny teologii, analizą portretu człowieka samotnego, ale wolnego i szczęśliwego według Sørensa Kierkegarda (*Studium Vilnense A*, vol. 19, s. 5–10, rok 2022).

Ten ostatni artykuł ukazał się w druku już po odejściu Autora. Choć na jego zdrowie miały wpływ zarówno epidemia Covid-19, jak i problemy onkologiczne, nic nie zapowiadało nagłego odejścia Kolegi, gdy 28 kwietnia 2022 roku spotkaliśmy się na ul. Makowej, aby omówić zakres prac nad monografią. Samodzielnie prowadził auto, był jak zawsze pozytywnie nastawiony. Postanowiliśmy wspólnym wysiłkiem – Autora i Redaktora – nadać ostateczną postać monografii i wydać ją drukiem w roku 2023, jubileuszowym roku Autora. Stało się jednak inaczej: 3 maja 2022 roku Eugeniusz Grzegorz Wasilewski nagle przegrał walkę z podstępą chorobą. Jego prochy spoczęły na grobie dziadka Bolesława Wasilewskiego (1883–1969) na Cmentarzu Katolickim Sudervės w Wilnie.

Kapłan odprawiający nabożeństwo żałobne w języku litewskim zakończył je psalmem polskim, gdyż – jak tłumaczył – ś.p. Eugenijus Grigalius *lubił mówić po polsku*.